

**EESTI REGIONAALARENGU
STRATEEGIA
2005-2015.A.**

SISUKORD

1.	Sissejuhatus	3
2.	Mõisted	4
3.	Lähtekohad strateegia kujundamiseks	
3.1.	Eesti Euroopa ruumis	4
3.2.	Hinnang senisele regionaalpoliitikale	6
3.3.	Funktsionaalsed piirkonnad	7
4.	Senised regionaalarengu suundumused	
4.1.	Rahvastik	9
4.2.	Tööhõive	10
4.3.	Sissetulekud	11
5.	Regionaalarengu tulevikusuundumused	
5.1.	Rahvastiku vähenemine ja ruumiline kontsentreerumine	12
5.2.	Inimressursi kvaliteet	14
5.3.	Majandustegevuse kohandumine	15
5.4.	Kasvupiirkondade rolli suurenemine	16
6.	Regionaalarengu suunamise strateegilised eesmärgid	
6.1.	Regionaalarengu visioon	17
6.2.	Regionaalpoliitika meetmestiku eesmärgid	18
6.3.	Saavutus- ja seirenäitajad	18
7.	Riigi regionaalpoliitika elluviimise põhimõtted	19
8.	Riigi regionaalpoliitiliste meetmete suunitlus	20

1. Sissejuhatus

Esimene Eesti riigi regionaalpoliitika alusdokument oli 1994.a. Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud regionaalpoliitika kontseptsioon. 1999.a. valmis Eesti regionaalarengu strateegia, mis arendas edasi kontseptsioonis toodud põhiseisukohti. 1999.a. Vabariigi Valitsuse heaks kiidetud strateegia määras kindlaks regionaalarengu soovitatavad suundumused, riigi regionaalpoliitika alused ja harupoliitikate regionaalse mõju suunamise lähtekohad Euroopa Liiduga liitumise eelsel perioodil.

Käesolevaks ajaks on regionaalarengu üldine raamistik oluliselt muutunud. 1990-ndate aastate siirdeperioodiga kaasnenud olulisemad muutused on läbitud ning regionaalarengu suundumused stabiliseerunud või stabiliseerumas. Riigi regionaalpoliitika elluviimisel on omandatud positiivseid kogemusi, mille pinnalt on võimalik tõhustada olemasolevate rahaliste vahendite kasutamist regionaalarengu suunamisel. On valminud mitmed riigi kui terviku arengut suunavad arengukavad ja –strateegiad. Seoses Euroopa Liiduga liitumisega hakkab riigi regionaalpoliitikat sarnaselt mitmete teiste valdkondade poliitikaga senisest tugevamini mõjutama Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika.

Antud regionaalarengu strateegia alusel kavandab Vabariigi Valitsus kindlustada Eesti tasakaalustatud regionaalarengut, mille puhul kõik piirkonnad panustaksid oma spetsiifilisi eelduseid oskuslikult ära kasutades riigi kui terviku arengusse.

Piirkondlikud erinevused on Eestis vaatamata oma väikesele territooriumile rahvusvahelise mastaabiga võrreldes märkimisväärsed. Iseloomulik on elatustaseme ja konkurentsivõime suur erinevus Tallinna linnapiirkonna (mingil määral ka Tartu linnapiirkonna) ja teiste Eesti regioonide vahel. Vabariigi Valitsus seab eesmärgiks, et kõik Eesti regioonid oleksid atraktiivsed paigad nii elamiseks kui äritegevuseks. Nimetatud eesmärgi saavutamine on võimalik ainult koostöös Eesti riigi kui terviku arengut mõjutavate tingimuste parandamisega.

Ülaltoodud eesmärgi saavutamiseks on vajalik riigi regionaalpoliitika järjekindel rakendamine. Seni ei ole tervet rida Eesti piirkondi suudetud arendada samas tempos suuremate kasvupiirkondadega. Vabariigi Valitsus soovib seda olukorda muuta.

Valitsus on seisukohal, et arendusinitsiatiivi rakendamise algatus peab tulema eelkõige kohalikul ja regionaalselt tasandil ning teatud juhtudel ka riiklikult tasandil. Seetõttu on Vabariigi Valitsus valmis olema aktiivseks partneriks, toetades kohaliku ja regionaalse tasandi institutsioonide arendusalgatusi. Selleks eraldab Vabariigi Valitsus jätkuvalt spetsiaalseid regionaalpoliitilisi toetusi piirkondade arengu kiirendamiseks. Samuti tagab Vabariigi Valitsus asjakohaste ministriumide koostöö erinevate harukondlike poliitikate senisest parema koostoime saavutamiseks piirkondade arengu toetamisel.

2. Mõisted

- piirkond - halduslikel, riigipoliitilistel või analüütilistel eesmärkidel sisemise seotuse või sarnaste tunnuste alusel defineeritud terviklik riigi territooriumi osa ehk regioon,
- tagamaa – keskust ümbritsev mõjuala,
- tõmbekeskus – (linnaline) asustusüksus, kus käib töö ning mille teenuseid tarbib arvestatav osa tagamaa omavalitsusüksustest pärit inimestest,
- tööjõuareaal - tõmbekeskus ja tema tagamaale kuuluvad omavalitsused, kust käib tõmbekeskusesse tööle arvestatav osa mõjuala töötajatest,
- kasvupiirkond – kasvukeskusest ja selle tagamaast koosnev tihedalt omavahel pendelrände ja teenuste tarbimise osas igapäevaselt suhtlev vähemalt 20 000 elanikuga piirkond,
- kasvukeskus – linnaline asustusüksus, mille majandus ja/või rahvaarv kasvab kiiresti kas oma tagamaa või muude piirkondade toel,
- maakonnakeskus – linnaline omavalitsusüksus, kuhu on koondunud suur osa maakonna rahvastikust ja majandustegevusest ning põhiline osa avalikust administratsioonist.

3. Lähtekohad strateegia kujundamiseks

3.1 Eesti Euroopa ruumis

Euroopa Komisjoni analüüside põhjal eristab Eestit teistest Euroopa Liidu (edaspidi ka EL) sama suurusjärku regioonidest mitu iseloomulikku tunnusojoont.

Geograafilise asendi poolest asub Eesti kaugel Euroopa tuumikregioonidest, omades viimastega suhteliselt tagasihoidlikke transpordiühendusi. Eesti on võrreldes teiste Euroopa regioonidega hõredalt asustatud (ca 4 korda vähem inimesi ruutkilomeetri kohta kui Euroopa Liidus keskmiselt), kõige kiiremini väheneva rahvastiku ja tööjõuressursiga liikmesriik. Eesti sisesed piirkondlikud arenguerinevused on sama suurusjärku regioonide kontekstis märkimisväärsed.

Eesti majandus on võrreldes teiste Euroopa Liidu regioonidega väikese mastaabiga ja vähe arenenud (SKP elaniku kohta ca 40% EL keskmisest), tööhõive määr on suhteliselt madal. Eestit iseloomustab lisaks süvenev innovatsiooni alane¹ ja oskustööjõu² mahajäämus Euroopa Liidu kiiremini arenevatest regioonidest.

Praegu veel on (kõrg)haritud tööjõud Eesti suhteliseks konkurentsieeliseks, mis on pikemas perspektiivis tõenäoliselt kadumas. Konkurentsieelistena, mis enamikus teistes regioonides puuduvad, säilivad Eesti jaoks ka lähiaastail tõenäoliselt ulatuslik puutumata looduskeskkond, äritegevuseks soodne makromajanduslik keskkond ning täiendavaid ärivõimalusi pakkuv suurte avanevate turgude lähedus.

¹ kogukulud uurimis- ja arendustegevusele on ca 3 korda madalamad kui Euroopa Liidu keskmine. patenditaotlusi elaniku kohta on enam kui 10 korda vähem.

² pidevas kutseõppes osaleb ligi 2 korda vähem töötajaid kui Euroopa Liidus keskmiselt.

Järgnevalt on toodud mõningate valdkondade EL poliitika eeldatavad mõjud Eesti regionaalarengu üldises kontekstis.

Euroopa Liidu ühtses majandusruumis toimuv kaupade, teenuste, inimeste ja kapitali vaba liikumine mõjutab edaspidi ka Eestis toimuvaid arenguid, sh. regionaalset arengut, soosides pigem siinsete kasvupiirkondade kui hajaasustuslike piirkondade arengut, mis kapitali ja inimeste peamistest liikumisteedest kõrvale jäävad.

Euroopa Liidus avanevad täiendavad võimalused infrastruktuuri investeeringute saamiseks Ühtekuuluvusfondist ja Euroopa Regionaalarengu Fondist (ERDF), samuti Euroopa Arengu- ja Rekonstruktsioonipanga (EBRD) ja Euroopa Investeerimispannga (EIB) vahenditest, sidumaks kohalikku transpordivõrku tugevamini üleeuroopalise transpordivõrgustikuga. Nimetatud investeeringud suurendavad ühest küljest küll Eesti transpordiinfrastruktuuride seotust üleeuroopalise transpordivõrguga ning mõjutavad positiivselt Eesti konkurentsivõimet tervikuna, kuid teisest küljest võib see riigi siseseid regionaalseid arenguerisusi hoopis suurendada. Prioriteediks kujunevad transpordi infrastruktuuri investeeringud ühendusteedesse, mis seovad piirkondi üleeuroopalise tähtsusega maanteevõrgustikuga, ja mitte niivõrd investeeringud üleeuroopalise võrgustiku väliste teede arendamisse. Seega võidavad EL transpordipoliitikast pigem tihedamini asustatud ja suhteliselt edukamad Eesti piirkonnad (Tallinn, Tartu, Pärnu, jt.) kui vähem arenenud ja perifeeremad suurematest ühendusteedest eemalejäävad piirkonnad. Euroopa Liidus teedevõrkude laiendamiseks ja arendamiseks tehtud investeeringute analüüsid on näidanud SKP kasvu ja tööpuuduse vähenemist vastavates regioonides, eriti aga regioonide arengu potentsiaali paranemist. Transpordi infrastruktuuri investeeringud suudavad siiski majanduse regionaalset polariseerumist mõjutada vähemal määral kui muud sotsiaalmajanduslikud tegurid (rahvastiku vananemine, tööhõivemuutused, väljaränne jms). Suhteliselt suured muutused piirkonna ligipääsetavuses turgudele suudavad vähesel määral tõsta regiooni majanduslikku aktiivsust.

EL Ühtse põllumajanduspoliitika meetmete rakendamine võimaldab suurendada põllumajandusliku tootmise ja muu maamajandustegevuse tulusust ning stabiliseerib seeläbi maapiirkondade tööhõivet ja sissetulekuid. Põllumajanduspoliitika elluviimine aitab parandada maapiirkondade arengutaset suuremate asulate ja kasvupiirkondade arengutasemega võrreldes.

EL regionaalpoliitika ruumiline arengumudel hakkab tulevikus ka sektorpoliitika kontekstis tuginema kasvuregioonide võrgustikul. Struktuuripoliitika fookus nihkub senisest enam kasvuregioonidele, toetades muuhulgas linnadevahelisi koostööprogramme ning linnaspetsiifiliste probleemide lahendamist. Tulenevalt EL ruumilise arengu planeeringutele toetatakse polütsentrilisel linnade võrgustikul põhineva arengumudeli tekkimist, milles linnaregioonid kujunevad laiemate piirkondade arengumootoriteks. Eesti linnades on nii Tallinnal kui Tartul potentsiaal kujuneda üle-euroopalise tähtsusega funktsioone kandvateks linnapiirkondadeks. Selline arenguprotsess stimuleeriks omakorda linnade tagamaade arengut, mis on linnadevahelise koostöövõrgustikuga tihedalt seotud. Läbi polütsentrilise linnade võrgustiku mudeli püütakse tasakaalustada EL regionaalset arengut - pidurdada

demograafilist ja majanduslikku ülemäärast kontsentratsiooni Euroopa tuumikregioonidesse.

Euroopa Liitu astumisega kaasnenud Natura kaitsealade loomise mõju on regionaalarengu kontekstis kahene. Üheltpoolt seab kaitsereežiim täiendavaid piiranguid majandustegevusele maapiirkondades, teiselt poolt on kaitsealad pikemas perspektiivis loodusressursi kui piirkondade turismimajanduse potentsiaali säilitajaks.

EL tööhõivepoliitika mõjutusel suureneb aktiivsete ja ennetavate tööturumeetmete osakaal, tööturg muutub paindlikumaks ja mobiilsemaks ning tõuseb tööjõu kvaliteet. Nimetatud muutused leevendavad demograafilistest protsessidest tulenevat tööjõu üldist kahanemist, vähendavad piirkondlikku struktuurset tööpuudust ja sotsiaalset tõrjutust maapiirkondades, suurendavad linnapiirkondade kasvupotentsiaali ning aitavad kaasa piirkondlike erinevuste vähenemisele.

3.2. Hinnang senisele regionaalpoliitikale

1999. a. Vabariigi Valitsuse heaks kiidetud Eesti regionaalarengu strateegia püstitas riigi regionaalpoliitika otseseks eesmärgiks regionaalarengu tasakaalustamise kohalike arengueelduste tugevdamise ja nende maksimaalse ärakasutamise teel. Regionaalpoliitika rakendamise oodatava tulemusena püstitati regionaalarengu tasakaalustatus sellisena, et 2003. aastaks ühegi maakonna:

- keskmine elatustase ei oleks madalam kui 75% Eesti keskmisest;
- tööpuudus ei ületaks enam kui 35% Eesti keskmist;
- kohalike omavalitsuste maksutulude laekumine ei oleks madalam kui 75% Eesti keskmisest, millest on välja arvatud Tallinn.

Regionaalarengu tegeliku suunamise võimalusi on piiranud nii valdkonnale eraldatud rahaliste vahendite nappus kui ka erinevate harukondlike poliitikate tagasihoidlik koordineeritus ja koostoime. Tõljal määratletud indikaatorites mõõdetuna tuleb tõdeda, et regionaalsed erinevused on pigem kasvanud (vt tabel 1) ning probleempiirkonnad on jäänud endiseks (Kirde- ja Kagu-Eesti).

Samas on regionaalarengu strateegia rakendamine võimaldanud kompenseerida regionaalpoliitiliste toetuste kaudu konkreetsete sihtalade sotsiaal-majanduslikku mahajäämist, anda aktiivsetele arendajatele selge signaal riigi toest nende algatustele ning luua head eeldused järgnevatel aastatel avanevate Euroopa Liidu toetuste paremaks ärakasutamiseks.

1996.a. käivitatud ja 2000. aastal regionaalarengu strateegia alusel kohandatud regionaalarengu programmide rakendamise tulemused näitavad, et igas regioonis on piisavalt häid arendusideeideid, probleempiirkondade kohalike omavalitsuste ja mittetulundussektori aktiivsus ning projektide ettevalmistus- ja juhtimisoskus on oluliselt paranenud ning piirkondlikul tasandil tähtsustatakse senisest enam erinevate institutsioonide koostöö vajalikkust. Nõrgaks küljeks on osutunud konkreetsete arendusprojektide vähene seotus kohalike ja regionaalsete pikemaajaliste arengustrateegiatega, mistõttu suuremamahulisi arendusprojekte väga aktiivselt ei

algatata. Samuti on toetuste otsene mõju töökohtade loomisele olnud tagasihoidlik, kuna erasektorile ei ole regionaalpoliitiliste meetmete raames toetusi üldjuhul antud ning sageli on erasektor olnud nõrgalt kaasatud arendusprojektide kavandamisesse ja elluviimisesse.

Tabel 1. 1999.a. püstitatud regionaalpoliitika rakendamise oodatava tulemuse saavutamine.

Keskmine elatustase		Tööpuudus				Maksutulude laekumine					
1997	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003	1998	2003		
Harju	124	Harju	123	Lääne-Viru	63	Rapla	50	Harju	132	Harju	155
				Pärnu	76	Tartu	53	Hiiu	116	Hiiu	121
				Lääne	84	Hiiu	59	Lääne	105	Tartu	108
				Harju	93	Lääne-Viru	64	Tartu	105	Pärnu	105
				Tartu	93	Saare	65	Pärnu	103	Saare	104
				Viljandi	95	Pärnu	75			Lääne	103
				Saare	97	Valga	79			Rapla	103
						Viljandi	92			Järva	102
						Harju	96				
Rapla	100	Tartu	97	Järva	100	Võru	104	Ida-Viru	100	Lääne-Viru	94
Lääne	93	Pärnu	95	Valga	100	Lääne	113	Järva	100	Viljandi	88
Pärnu	93	Saare	94	Võru	108	Järva	132	Lääne-Viru	98	Võru	75
Tartu	91	Lääne	91	Rapla	110			Saare	96	Ida-Viru	75
Saare	91	Järva	90	Põlva	124			Rapla	94		
Järva	90	Lääne-Viru	88	Jõgeva	129			Viljandi	87		
Hiiu	85	Rapla	88					Võru	76		
Võru	84	Viljandi	86								
Viljandi	83	Hiiu	83								
Ida-Viru	80	Põlva	81								
Jõgeva	80	Võru	79								
Lääne-Viru	78	Valga	79								
Valga	74	Jõgeva	73	Ida-Viru	150	Põlva	137	Põlva	74	Põlva	74
Põlva	67	Ida-Viru	73			Jõgeva	158	Jõgeva	74	Valga	73
						Ida-Viru	182	Valga	74	Jõgeva	71
----- Eesti keskmine											
----- oodatav tulemus (määr Eesti keskmisest)											

Märkus: Keskmine elatustase mõõdetuna leibkonnaliikme keskmise sissetulekuna, tööpuudus mõõdetuna töötuse määrana, maksutulude laekumine mõõdetuna kohalike omavalitsuste eelarvesse laekuva üksikisiku tulumaksuna
 Allikas: Statistikaamet

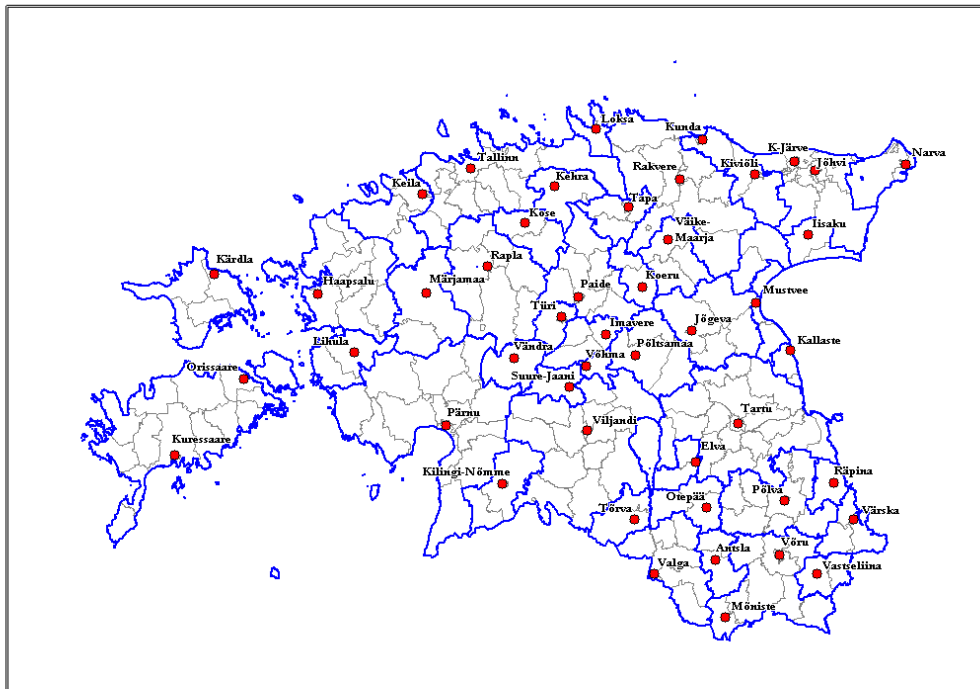
3.3. Funktsionaalsed piirkonnad

Regionaalarengu analüüsid on tõestanud, et arengusuundumuste jälgimist on vajalik teostada piirkondade lõikes, mis moodustavad homogeenne sotsiaal-majandusliku tegevusruumi. Eesti kohaliku omavalitsuse üksused on selleks liiga väikesed ning maakonnad liiga heterogeensed, hõlmates mitmeid erinevaid tõmbekeskuseid ja nende mõjualasid.

Vastavalt rahvastikuministri büroo tellimusel 2001.a. elluviidud projekti *Eesti linnade mõjualad ja pendelränne* tulemustele võib Eestis eristada kuni 44 tõmbekeskust, mis suudavad luua enda ümber tööjõuareaali (vt. joonis 1). Arealid on peamiselt maakondade kesksed ning vaid üksikutel juhtudel ületavad maakonnapiire - vaid maakondade äärealad jäävad mõne teise tõmbekeskuse mõjualasse või üldse väljapoole tõmbekeskuste mõjuala. Pendelrände raames siirduvad näiteks inimeste poolt teenitavad sissetulekud töökohta järgsest asupaigast elukohta järgsesse asupaika,

mistõttu linnade ning nende tagamaade kui terviku analüüsimiseks on tööjõuareaalid sobivaimad.

Joonis 1. Üldistatud tööjõuareaalid 44 tõmbekeskuse korral

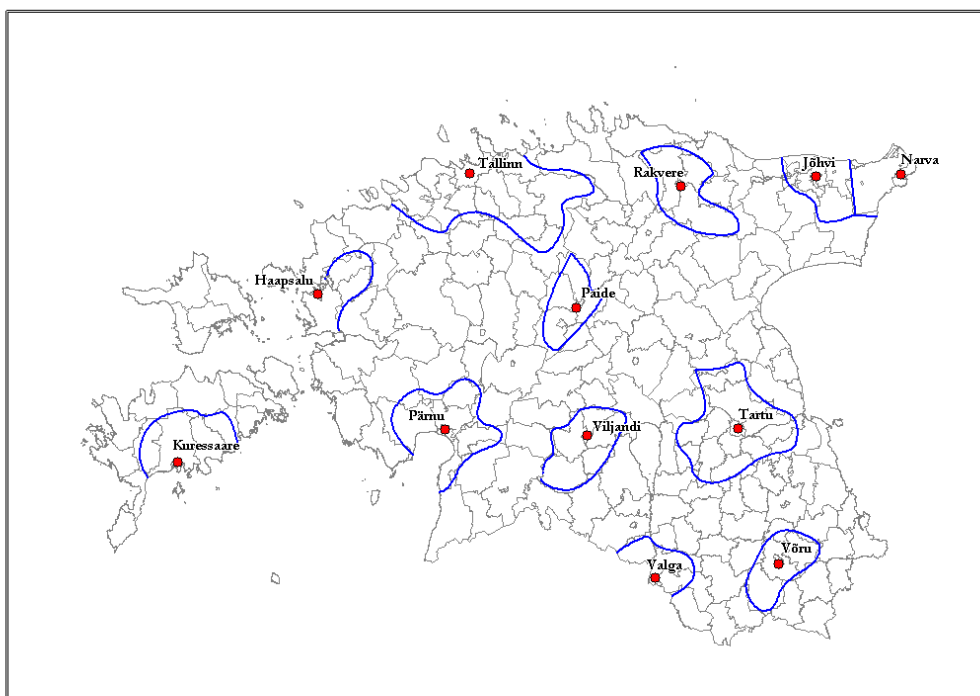
Iga neljas töö käiv inimene töötas EMORi 2000.a. teostatud pendelrände uuringu andmetel väljaspool oma kodulinna või –valda. Võrreldes 1983.a. Tartu Ülikooli poolt koostatud pendelrände uuringuga võib väita, et inimeste tööalane mobiilsus on Eestis siirdeperioodil märkimisväärselt suurenenud - pendelrändajate hulk on kasvanud ligikaudu kaks ja pool korda. Inimeste tööalast mobiilsust on tinginud nii suurenenud vajadus oskustööjõu järele, paranenud liikumisvõimalused, eluruumide kättesaadavus kui ka kõrgemad eluaseme kulud linnades. Samuti on seda mõjutanud asjaolu, et enamus uutest töökohtadest on loodud linnalistes keskustes.

Pendelrände osas on eriti suurenenud maalt linna töö käivate inimeste hulk, mille põhjustena tuleb näha nii töökohtade kadumist maapiirkondades kui ka eeslinnastumist suuremate keskuste puhul.

Seoses 1990-ndatel aastatel toimunud pendelrände kasvu ning eriti eeslinnastumise tagajärjel on Eestis üha selgemini välja kujunemas kasvupiirkonnad. 2002.a. valminud *Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüsi* alusel võib Eestis eristada 12 linnaregiooni väljakujunemist (vt. joonis 2).

Järgnevalt on käesolevas strateegias käsitletud regionaalseid erinevusi tööjõuareaalide lõikes. Samas tuleb silmas pidada, et sageli võivad erinevused olla märkimisväärsed ka üksiku tööjõuareali piires, esmajärjekorras suuremate areaalide puhul.

Joonis 2. Kasvupiirkonnad

4. Senised regionaalarengu suundumused

4.1 Rahvastik

1989. ja 2000.a. rahvaloenduste andmete võrdlus näitab, et Eesti alaline rahvastik vähenes tervikuna 12,5% võrra. Vähenemine toimus esmajärjekorras suuremate linnade ning äärevaldade arvel, väljarände ning negatiivse loomuliku iibe tõttu. Eesti suuremate linnade ümber asuvates kohaliku omavalitsuse üksustes on rahvaarv kasvanud. Eesti linnastumise protsess on muutumas, kasvanud on inimeste nõudmised elukeskkonnale ning suurenenud rahva mobiilsus, mis võimaldab tööl käia ka suuremate vahemaade tagant.

Rahvaloenduste vahelisel perioodil on Eesti rahvastik oluliselt vananenud - noorte osakaal on vähenenud ning vanurite osakaal tõusnud. Ülalpeetavate määra muutus näitab selgelt, et demograafilised protsessid on pikaajalised ja nende mõju ei avaldu kohe. Veel ei tunnetata igapäevaelus erilisi pingeid, sest vanurite arvu suurenemisega seotud kulutuste kasvu saab kompenseerida laste arvu vähenemisest tingitud väiksemate kulutustega. Mõne aasta pärast selline olukord kaob.

Väljarände vood on peale Nõukogude armee lahkumist kahanenud ning rahvastiku regionaalset paiknemist mõjutavad loomulik iive ja riigisisene rahvastiku ümberpaiknemine. Seoses EL liitumisega kaasnud elanike ja tööjõu vaba liikumisega on oodata edaspidi taas mõlemasuunaliste väljarände voogude

suurenemist. Sündimuse suure languse tõttu on oluliselt vähenenud kooliminevate laste arv. Loomulik iive on olnud kõigis maakondades negatiivne. Siserände vood on suunatud suurematesse linnadesse ja nende lähitagamaadele ehk igapäevase pendelrände mõjualasse.

4.2 Tööhõive

Tööturusurveindeks võimaldab prognoosida demograafiliste protsesside tulemusel tekkivaid pingeid tööturul, mõõtes eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte ja sealt vanuse tõttu väljalangevate inimeste suhet. Kui suhe on positiivne, siseneb järgmisel kümnendil tööturule rohkem inimesi kui sealt välja langeb. Nimetatud olukord loob head eeldused majanduse arenguks.

2000.a. rahvaloenduse momendil oli enamik (9/10) Eesti kohaliku omavalitsuse üksusi olukorras, kus noori oli veel tööturule sisenemas rohkem. Sündimuse langus 1990-ndail kutsus lähiajal esile tööturusurveindeksi väärtuse languse.

Majanduse arengu oluline näitaja on rahvastiku majanduslik aktiivsus. Eriti oluline on see, et majanduslikult mitteaktiivse rahvastiku hulgas oleks vähe neid, kes ei soovi töötada.

Viimastel aastatel on majanduslikult aktiivne rahvastik vähenenud pea igas maakonnas. Selle põhjusteks on tööealise rahvastiku vähenemine, aga ka võõrandumine tööst. Viimast illustreeriv tööjõus osalemise määr on viimastel aastatel üha probleemsemaks muutunud. Maakonniti on nimetatud näitaja muutunud väga erinevalt. Pidevalt on suurenenud heitunute (inimesed, kes on kaotanud lootuse leida tööd) osatähtsus, seda suuresti nendes maakondades, kus tööpuudus on aastaid olnud teravaks probleemiks. Heitunud inimeste näol on tegemist riskigrupiga, kelle tööturule ning tõenäoliselt ka laiemasse ühiskondlikku tegevusse tagasi toomine osutub oluliselt keerukamaks võrreldes tööd otsivate inimestega. Samuti on täheldatav kõrgema haridustasemega majanduslikult aktiivse rahvastiku kontsentreerumine pealinna piirkonda.

Analoogselt majanduslikult aktiivse rahvastikuga on ka hõivatute arv peaaegu kõigis maakondades alates 1995. aastast vähenenud. Tööhõive määr langus on suuresti tingitud majanduslikult aktiivse rahvastiku vähenemisest, aga ka töökohtade arvu kahanemisest primaar- ja sekundaarsektoris. Mõnes maakonnas küündis tööhõive määr 2002. a. juba 40% ning tööjõus osalemise määr 50% piirimaile, mis kätkeb endas tõsist ohtu piirkonna jätkusuutlikule arengule. Sisuliselt tähendab see fakt, et ligi pool tööjõuressursist on rakendamata, kujunedes toetust vajava sotsiaalse grupina täiendavaks rahaliseks koormuseks riigieelarvele.

Aastatel 1995-1998 oli töötute arv stabiilne, hüppeline kasv toimus 1999-2000.a., millele järgnes omakorda stabiliseerumise ning tervikuna vähenemise periood. Teisalt on viimastel aastatel piirkondlikud erinevused suurenenud - 2003.a. oli kolmes maakonnas (Ida-Virumaa, Põlvamaa ja Võrumaa) töötuse määr suurem kui 135% Eesti keskmisest.

4.3 Sissetulekud

Elanike sissetulekud on heaks mõõdikuks inimeste heaolu ning piirkonna tarbimispotentsiaali hindamisel.

Eestis on piirkondlikud erinevused sissetulekutes suured. Leibkonnaliikme keskmise sissetuleku osas on maakondlikud erinevused ligi kahekordsed. Viimaste aastatega on piirkondlikud erinevused sissetulekute kasvutempos stabiliseerumas. Kahes maakonnas (Ida-Virumaa ja Jõgevamaa) on leibkonnaliikme keskmine sissetulek madalam kui 75% Eesti keskmisest. Samas tuleb arvestada, et keskmiste sissetulekute erinevusi tasakaalustavad maksusüsteem ja sotsiaaltoetused, ilma nimetatud mehhanismideta oleksid regionaalsed erinevused oluliselt suuremad.

Regionaalarengu kontekstis on olulised eeskätt sissetulekud ilma erinevate riigipoolsete toetusteta, teenitud sissetulekud ehk piirkonnas eneses loodud sissetulek. Viimaste osas on erinevused piirkonniti oluliselt suuremad, kuivõrd Lõuna-Eestis, Ida-Virumaal ja saartel on majandusareng olnud tagasihoidlikum kui mujal piirkondades ning riigipoolsed (sotsiaal)toetused pole neid erinevusi suutnud tasakaalustada.

Regionaalne sisemajanduse koguprodukt on piirkonna majanduse arengut ning rikkust mõõtev üldistav näitaja. Üle poole (ca 60%) riigi majanduskasvust leiab aset Põhja-Eestis. Seetõttu on kõigi teiste piirkondade SKP elaniku kohta ka oluliselt madalam Eesti keskmisest (ca 55-75%). Piirkondlikud erinevused sisemajanduse koguprodukti osas on viimastel aastatel pidevalt kasvanud.

Sissetulekute piirkondlikel erinevustel võivad olla mitmed põhjused. Põhimõtteliselt sõltub keskmine sissetulek elaniku kohta piirkonnas hõivatud inimeste arvust ning nende produktiivsusest, s.t. nende keskmisest tulust. Tabelis 2 on toodud tegurid (tootlikkus, tööpuudus, tööjõus osalemine, rahvastiku vanusstruktuur), mis mõjutavad piirkondlike erinevusi sissetulekute näitajate kujunemisel. Rahvastiku vanuskoostis ei ole peamine sissetulekute regionaalsete erinevuste põhjustaja, demograafiline olukord soosib teistest piirkondadest mõnevõrra enam vaid suuremate keskustega maakondi. Peamiselt on regionaalsed erinevused sissetulekutes tingitud erinevustest aktiivse rahvastiku osatähtsuses ning tootlikkuses, mõnes maakonnas lisaks ka töösaamise võimalustest. Tööjõudu ehk majanduslikult aktiivseid inimesi on märkimisväärselt vähem Kagu-Eestis ja Jõgevamaal, kus pikaajaline tööpuudus on olnud teravaks probleemiks juba aastaid. Samuti on neis maakondades tööst saadavad sissetulekud madalad. Ida-Virumaal on olukord erinev, kuna rahvastik on aktiivne (st. huvitatud töö leidmisest) ent töö saamise võimalused on napid (suhteliselt vähem töökohti, struktuurne tööpuudus). Saartel on probleemiks peamiselt madalad teenitavad sissetulekud, mis on tingitud suurema konkurentsivõimega majandussektorite puudumisest ning tõenäoliselt ka teenistusvõimaluste hooajalisusest.

Tabel 2. Sissetulekute regionaalsete erinevuste tekkepõhjused 2002-2003.a.

Maakond	Teenitud sissetulek ¹ (%)	Tekkepõhjused (%)			
		Rahvastiku vanusstruktuur ²	Tööjõud ³	Tööpuudus ⁴	Tootlikkus ⁵
Harjumaa	31,3	3,0	9,3	11,3	4,7
Hiiumaa	-22,6	-5,4	1,6	2,2	-22,7
Ida-Virumaa	-30,8	3,5	-5,1	-9,3	-21,2
Jõgevamaa	-46,1	-4,9	-15,9	-6,1	-28,3
Järvamaa	-16,0	-3,8	-1,4	-3,7	-8,8
Läänemaa	-10,5	-2,9	-3,4	-3,4	-1,4
Lääne-Virumaa	-13,3	-3,4	-5,3	3,8	-8,8
Põlvamaa	-31,4	-5,4	-19,8	-4,6	-5,4
Pärnumaa	-7,6	-2,4	-2,9	2,9	-5,3
Raplamaa	-4,4	-4,6	-6,3	3,4	2,6
Saaremaa	-14,8	-4,5	-4,8	3,9	-10,6
Tartumaa	-6,0	-0,7	-3,8	5,1	-6,4
Valgamaa	-32,0	-4,9	-9,9	2,9	-22,4
Viljandimaa	-20,6	-4,6	0,6	-1,0	-16,7
Võrumaa	-38,2	-5,1	-22,4	1,0	-16,4

¹ – teenitud sissetuleku leibkonnaliikme kohta moodustavad sissetulekud palgatööst ja tulud individuaalsest töisest tegevusest.

² – 15-74-aastaste ehk tööealiste inimeste osatähtsus kogurahvastikus

³ – tööjõu osalemise määr ehk majanduslikult aktiivsete inimeste osatähtsus tööealises rahvastikus

⁴ – hõivatute osatähtsus majanduslikult aktiivses rahvastikus ehk tööjõus

⁵ – teenitud sissetulek tööga hõivatud inimese kohta

Märkus: näitajad iga maakonna kohta peegeldavad erinevust Eesti keskmisest

Allikas: Statistikaamet

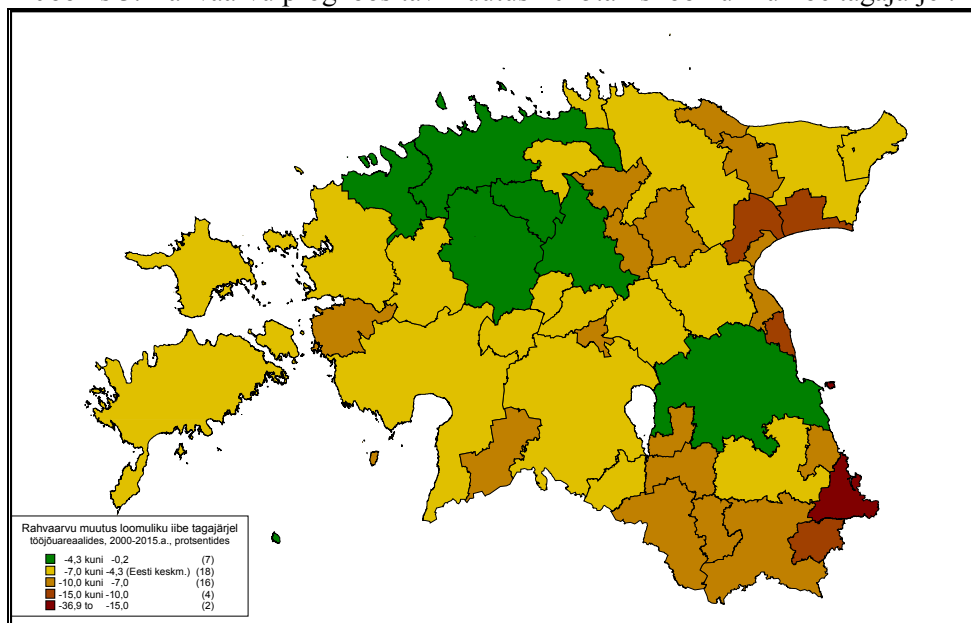
5. Regionaalarengu tulevikusuundumused

5.1 Rahvastiku vähenemine ja ruumiline kontsentreerumine

Käesolevas dokumendis on rahvastikuprognooosi koostamisel lähtutud viimaste aastate loomuliku iibe näitajate ning kahe rahvaloenduse vahelisel perioodil aset leidnud siserände protsesside ajalisest pikendamisest kuni aastani 2015.a. Võimaliku välisrände regionaalse mõju prognoosimine on keerukas erinevate mõjutegurite rohkuse ning nende mõju ulatuse raskesti ennustatavuse tõttu. Demograafilise prognoosi eesmärgiks on peaausjalikult näidata regionaalsete erinevuste seisut 2015. aastal eeldusel, et jätkuvad seni toimunud rahvastikuprotsessid.

Prognoosi kohaselt väheneb Eesti rahvastik loomuliku iibe tagajärjel ligikaudu 4-5% ulatuses, võrreldes 2000.a. rahvaarvuga. Regionaalses dimensioonis on vähenemine lausaline ning valdavas osas tööjõuareaalides oluliselt kiirem, küündides kuni 15%-ni ning üksikutes äärevaldades isegi kuni 1/3-ni (vt. joonis 3). Prognoosi kohaselt väheneb rahvastik Eesti keskmisest aeglasemalt vaid suuremate keskuste lähitagamaal (kasvuregioonides).

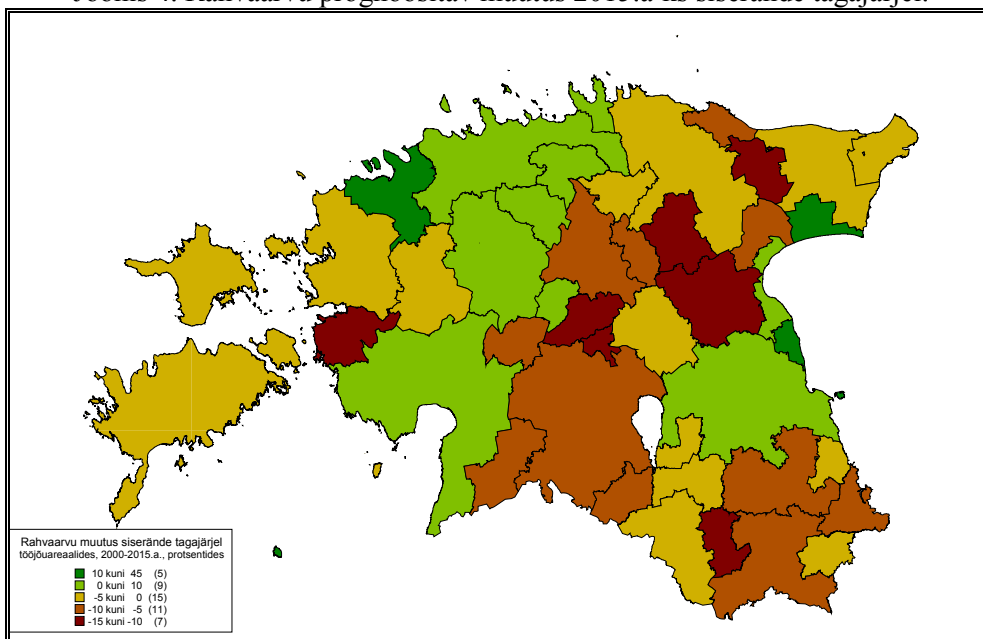
Joonis 3. Rahvaarvu prognoositav muutus 2015.a-ks loomuliku iibe tagajärjel.

Allikas: Siseministerium Statistikaameti andmete põhjal.

Prognoosi kohaselt suureneb siserände tagajärjel peamiselt rahvaarv suuremate tõmbekeskustega tööjõuareaalides ning mõnes väiksemas tööjõuarealis, mille elukeskkond on atraktiivsem või majandusareng paremal järjel (vt. joonis 4). Paljudes tööjõuareaalides on aga siseränne isegi olulisemaks rahvastiku vähenemise teguriks kui loomulik iive – mitmest tööjõuarealist lahkeb 2015.a.-ks prognoosi kohaselt peaaegu iga kuues ja mitmest kohaliku omavalitsuse üksusest iga neljas inimene.

Joonis 4. Rahvaarvu prognoositav muutus 2015.a-ks siserände tagajärjel.

Allikas: Siseministerium 1989.a. ja 2000.a. rahvaloenduste andmete põhjal.

Võttes kokku prognoositava loomuliku iibe ja siserände regionaalse mõju, on tõenäoline, et mitmes tööjõuarealis väheneb rahvastik kokku ligi 25% ulatuses.

Lisades asjaolu, et tõenäoliselt on suurem osa piirkondadest lahkujast nooremas tööeas, tekib olukord, kus piirkonda alles jääva rahvastiku vanusstruktuur on jäädavalt moondunud, mõnes probleemsemas ääreregioonis võib tööealine rahvastik väheneda isegi kuni kolmandiku võrra. Samas on Statistikaameti uuemate andmete kohaselt rahvaarvu vähenemise tempo aeglustumas ning on võimalik, et mõni tööjõuareaal on lähiaastatel suuteline oma rahvastikku taastootma.

Ülaltoodud regionaalset prognoosi kinnitavad ka erinevaid stsenaariume arvestavad 2001.a. koostatud *Tallinna linnastu rahvastikuprognosis 2000-2025* ja 2003.a. koostatud *Pärnumaa rahvastikuprognosis 2000-2015*. Pärnumaal tervikuna kahaneb rahvaarv prognoosi kohaselt kuni 10%, mis toob kaasa ühtlasi rahvastiku vananemise (seda peamiselt laste ja noorte arvukuse vähenemise tõttu) ning tööealiste inimeste arvu languse. Pärnumaa prognoosi kohaselt on rahvaarvu langus tõenäoliselt kõige suurem linnalises keskuses ning oluliselt väiksem kaugemal tagamaal. Linna vahetus ümbruses, ehk kasvupiirkonna sees, on prognoositav pigem rahvastiku kasv tänu eeslinnastumisele. Pensioniealiste osakaal suureneb enam maakonna äärevaldades.

Kokkuvõtvalt võib prognoosida, et piirkonnad väljapool kasvuregioone “tühjenevad” seoses negatiivse loomuliku iibe ning jätkuva ühesuunalise siserändega. Elanikkond nimetatud piirkondades vananeb ning koormus sotsiaalabi süsteemile kasvab. Nimetatud demograafiliste protsesside tagajärjel kontsentreerub rahvastik suuremate tõmbekeskustega kasvuregioonidesse ning lisaks ääremaa rahvaarvu suhteliselt kiirema kahanemistempo tõttu süveneb rahvastiku polariseerumine veelgi. Seega, kui Eestis tervikuna ei tarvitse rahvastiku vähenemine hoomatav olla, siis probleemsemate äärepiirkondade jaoks kujutavad tänased demograafilised protsessid tõsist sotsiaalse kriisi ilmingut, mis võib nimetatud regioonid viia olukorda, kus taandarengut tagasi pöörata on väga raske.

5.2 Inimressursi kvaliteet

Erinevatele analüüsidele tuginedes on põhjust eeldada, et ka lähiaastatel jätkub töökohtade vähenemine (maa)piirkondades ning traditsioonilises tootmissektoris. Kuna enamus uutest töökohtadest luuakse teenindussektoris ja suuremates linnalistes keskustes, võib prognoosida töökohtade kontsentreerumist kasvukeskustesse.

Viimastel aastatel on järjest enam märke sellest, et tööjõu kvaliteet muutub uute ettevõtete tekkel ning olemasolevate laienemisel üha teravamaks probleemiks. Nimetatud suundumust kinnitab ka hariduse kvaliteeti ning struktuurset tööpuudust kirjeldav statistika. Omandatud haridustase, oskused ja töökogemus ei ole sageli vastavuses kiiresti muutuvate tööturu nõuetega. Tööpuudus on struktuurne ning töötute haridustase tunduvalt madalam kui hõivatutel. Kuigi inimeste tööalane ruumiline mobiilsus on kasvanud ning võib prognoosida selle mõningast suurenemist ka edaspidi, on töötajate riigisisene mobiilsus endiselt märkimisväärselt takistatud nii transpordivõimaluste ebapiisavuse kui ka kinnisvaraturul toimuvate protsesside tõttu. Paljud hariduse omandanud koolilõpetajad ei leia koheselt erialast tööd ning seetõttu on noorte tööpuudus kõrge. Samuti viitab selle probleemi teravnemisele tendents, et järjest rohkem noori ning andekamaid inimesi lahkub suurematesse keskustesse.

2001.a. valminud Tartu Ülikooli uurimus *Õppurnoored kui regionaalse arengu subjekt ja ressurss* näitas, et enam kui pooled kooli lõpetavatest noortest (esmajärjekorras maa-asulates elavad noored) on otsustanud senisest kodupaigast kas alaliselt või ajutiselt lahkuda. Noorte lahkumine kahandab veelgi piirkonna niigi väikest rahvaarvu ning muudab allesjääva elanikkonna vanusstruktuuri probleemsemaks.

Paljudes piirkondades on teatud osa ühiskonnaliikmete sotsiaalne tõrjutus tõsiseks probleemiks. Mitmes maakonnas on väga madal tööhõive määr ning järjest kasvav mitteaktiivsete ehk heitunute arv tööturul. Nimetatud asjaolu suurendab fiskaalset survet riiklikule sotsiaalpoliitikale ning süvendab riski uute ühiskonnaelust kõrvale jäävate inimeste lisandumiseks.

5.3 Majandustegevuse kohandumine

Pürgimine teadmispõhise ühiskonna poole toob kaasa regionaalarengus kahesuguseid võimalusi. Ühelt poolt soosib avatud ja integreeruv majandus enam suurte keskuste arengut. Teiselt poolt avardeb võrgustikmajandus võimalusi piirkondade majanduslikuks spetsialiseerumiseks ja eripalgeliste kohaspetsiifiliste arengueeliste ärakasutamiseks.

Tööjõumahuka tootmise osas on prognoositavad kaks tendentsi – ettevõtete suurenev ümberpaiknemine Tallinnast selle lähiumbrusesse ja mujale Eesti piirkondadesse ning kasvav surve tootmise ümberkolimiseks Eestist väljapoole, st. piirkondadesse, kus odav tööjõud ja teised Eesti suhtelist konkurentsieelist kujundanud tootmissisendid on soodsamad. Viimase tendentsi vastukaaluks on täheldatav, et üha enam ettevõtteid on panustamas kõrgema lisandväärtusega tootmisele. Samuti on Eestis välja kujunemas järjest rohkem ettevõtete võrgustikke, kus ettevõtted sõltuvad oma majandustegevuses üksteisest. Lisaks nimetatud protsessidele on põhjust eeldada, et seoses EL ühisturuga liitumisega kasvab Põhjamaade jt. EL liikmesriikide ettevõtete huvi Eestisse, sh. erinevatesse piirkondadesse, investeerimiseks.

Kultuuri- ja turismimajandus, erinevad nišitooted maamajanduses, on nende valdkondade näideteks, milles mitmed väiksemad maaettevõtted on juba praegu oma edukust tõestanud. Maapiirkonnad jäävad ka edaspidi sõltuma üksikutest edukatest väikeettevõtetest/nišimajandusest. Turismisektoris on täheldatavad investeeringud kõrgema lisandväärtusega teenuste pakkumisse. Ka maaettevõtluse puhul on märgata ettevõtete võrgustiksidemete väljakujunemist. Põllumajandussektori konkurentsivõime on seoses EL ühtse põllumajanduspoliitikaga liitumisega kasvanud, mistõttu põllumajanduslik maakasutus ning tootmine on suurenemas. Põllumajandussektori tööhõive, mis muu Euroopaga võrreldes on Eestis veel küllaltki kõrge, suurenemist ei ole põhjust edaspidistel aastatel küll prognoosida, ent tänaseks loodud ja säilitatud töökohad muutuvad suuresti tänu EL ühtse põllumajandus- ja maaelupoliitika rakendamisele ja vastavatele toetusvahenditele järjest jätkusuutlikemaks. Nimetatud tendentsi toetab kindlasti ka maaelupoliitika raames tugevnev suund keskkonnasõbraliku tootmise edendamiseks, mis on ühtlasi mõnevõrra töömahukam. Tulevikus on sarnaselt muu Euroopaga eeldused maaettevõtjate arvu kasvuks, kellel on lisaks põhitegevusele ka nn. kõrvaltegevusala.

Kvaliteetne elukeskkond, ettevõtete ja avaliku sektori aktiivne koostöö ning kogukonnasisesed sidemed muutuvad tulevikus üha olulisemaks piirkondade arenguteguriks. Sellest tulenevalt **arenguperspektiivita piirkondi Eestis ei eksisteeri**. Piirkondades on hulgaliselt kasutamata arengupotentsiaali omanäolisuse väljaarendamiseks. Oluline on omada igas piirkonnas visiooni kohaliku majanduse edaspidisest arengust ning ideesid selle saavutamiseks. Ilma selleta on väga raske olukorda muuta ning edu saavutada. Tulekuvisionid peavad tuginema iga piirkonna individuaalsetele tingimustele, eripärale ja võimalustele. Probleempiirkondade jaoks on oluliseks oskuseks seejuures mõelda ajalisel perspektiivis kaugemale ning vajadusel kohandada seniseid arendusstrateegiaid.

5.4 Kasvupiirkondade rolli suurenemine

Majandustegevuse süvenev globaliseerumine ja rahvusvahelistumine ning sellest tingitud majanduskeskkonna sagedane muutumine on tekitanud vajaduse üha enam välja arendada piirkondade jätkusuutlikku konkurentsivõimet. Ettevõtete eduks ei piisa ainult toimekeskkonna stabiilsusest ja kasvutingimustest, vaid üha enam on piirkondadel lisaks vaja pakkuda spetsiifilist oskusteavet, toimivat ja paindlikku tööturгу ning kvaliteetset infrastruktuuri. Traditsiooniline, väikese lisandväärtusega tootmine, on siirdumas nn. kolmanda maailma riikidesse. Mõningate hinnangute kohaselt võib siiski osutada võimalikuks säilitada järgneva 10-20 aasta jooksul olemasolevat traditsioonilist tootmist seoses selle ümberpaigutumisega suurematest keskustest väljapoole, tingituna odavamatest kapitalikuludest. Sellelaadseid üksikjuhtumeid on ka Eestis olnud võimalik viimastel aastatel märgata.

Linnapiirkondade arengupotentsiaalis on hetkel olulisi erinevusi. Perifeerseimate linnapiirkondade (nt. Valga, Võru) majanduse kasvu piirab võrreldes teistega suur ajaline kaugus Tallinnast, väiksus ning olemasoleva tööjõu suhteliselt madal haridustase. Teadmistemahukam ja õppimisvõimelisem majandus omab parimat perspektiivi vaid suuremates kasvukeskustes. Seetõttu on põhjust eeldada, et nii töökohad kui ka teadmised koonduvad ka edaspidi keskustesse ning Eestis sarnaselt teiste riikidega kujunevad tugevamini välja funktsionaalsed linnapiirkonnad. Piirkondade arengu pikemaajalist jätkusuutlikkust ning piirkondade majanduse rahvusvahelist konkurentsivõimet hakkab edaspidi mõjutama peaaesjalikult kasvupiirkondades toimuv. Tööpuudus ja töösaamise võimaluste nappus ääremadel süveneb ning võib nimetatud piirkonnad viia taandarengusse (sotsiaalprobleemid, noorte kiirenev väljaränne jms). Muudes piirkondades (keskustes ja nende lähitagamaal) võib oodata pigem tööhõive määra mõningast kasvu ning töötuse määra kahanemist, aga seda pigem tööealiste arvu vähenemise, mitte niivõrd tootmise kasvu või töökohtade lisandumise tõttu.

Teiselt poolt on viimased aastad näidanud, et rahvastiku ja majandustegevuse ülemäärane ruumiline kontsentreerumine toob kaasa lisaprobleeme – palkade ja teenuste ning kinnisvara hindade kiire kasv, infrastruktuuri mahajäämus, teravnevad sotsiaalsed ja liikluskorralduslikud probleemid.

6. Regionaalarengu visioon ja strateegilised eesmärgid

6.1 Regionaalarengu visioon

Eesti regionaalarengu visiooni põhijooned aastaks 2015 on järgmised:

- maakonnad on tasakaalustatult arenenud. Tartu kui teine rahvusliku tähtsusega keskus, maakonnakeskused ja Kirde-Eesti suuremad linnad on kujundanud vastukaalu Tallinna tõmbejõule elu- ja tööpaigana. Elatustaseme ja elu-kvaliteedi regionaalsed erinevused ei põhjusta elanikkonna ühesuunalist koondumist pealinnapiirkonda. Pealinnapiirkonna konkurentsivõime kasv tugineb pigem kvalitatiivsetel ja mitte kvantitatiivsetel muutustel (rahvaarvu ning töökohtade arvu kasvu asemel teadus- ja arendustegevusel tugineva majanduse ning kõrgemat lisandväärtust tootva ettevõtluse areng, keerukamaid teadmisi ja oskusi omava tööjõu suurenemine).
- piirkondade edukas areng põhineb kohalike eelduste oskuslikul ja uuenduslikul ärakasutamisel. Selle tagatiseks on piirkonna majanduse püsivat konkurentsivõimet kindlustavad uuenduspotentsiaaliga keskused ja pidev erinevaid huvigruppe ja institutsioone kaasav interaktiivne arendustegevus. Kõikidele ühiskonnaliikmetele, sõltumata nende elukohast, on korraldatud võrdsed võimalused nende põhivajaduste (töö ja hariduse saamise ning eneseteostuse võimalused) rahuldamiseks.
- maakondades on töökohad, teenused ja rahvastik tänasest enam koondunud maakonnakeskuste ja teiste maakonna suuremate asulate põhiselt. Tallinna ja teiste suuremate linnade ümbruses asuvad soodsa elu- või ettevõtluskeskkonnaga keskused arenevad kiiresti, kujundades välja funktsionaalsete kasvupiirkondade võrgustiku.
- maapiirkonnad on muutunud elujõuliseks. Maarahvastiku vähenemine on peatunud, olemasolev ressursipotentsiaal on hõreasustuse tingimustes nii efektiivsel kui ka ekstensiivsel kasutusel. Elanike kasvav mobiilsus ning kohalikel arengueeldustel põhinev majandusareng on sidunud tõmbekeskused ja nende tagamaad. Pendelränne, osa-ajaline ja kaugtöö võimaldavad inimeste jaoks ühitada elukohta maal töökohaga linnalistes keskustes. Esmatasandi teenuste kättesaadavus hajaasustusega piirkondades on paranenud. Asustus, sealhulgas piirialadel ja väikesaartel, on piisav väärtusliku kultuuri- ja looduspärandi säilitamiseks ning mitmete riigi funktsioonide täitmiseks.
- maakonnakeskusi ning teisi suuremaid linnalisi keskusi seob omavahel ja nende tagamaaga ühtselt väljaarendatud infrastruktuurivõrgustik ning sage ja usaldusväärne ühistransport. Omavahel hästi ühendatud keskused toimivad rahvusvahelises konkurentsivõime ühtse koostöövõrgustikuna, millega paraneb kogu Eesti riigi konkurentsivõime. Piirkondlikud institutsioonid osalevad aktiivselt rahvusvahelises koostöös ja tööjaotuses koos naaberriikide regioonidega.

6.2 Regionaalpoliitika meetmestiku eesmärgid

Riigi regionaalpoliitika on visioonist tulenevalt suunatud kõigi regioonide (ning mitte ainult probleempiirkondade) arengu toetamisele, et kõik Eesti regioonid oleksid atraktiivsed paigad nii elamiseks kui töötamiseks.

Riigi regionaalpoliitika meetmestiku **üldeesmärk** aastani 2015 on **kõigi piirkondade jätkusuutliku arengu tagamine, tuginedes piirkondade sisestele arengueeldustele ja eripäradele ning pealinnaregiooni ja teiste linnapiirkondade konkurentsivõime kvalitatiivsele arendamisele**. Eesti tervikliku ja tasakaalustatud regionaalse arengu saavutamise huvides on kaasnevaks eesmärgiks rahvastiku ja majandustegevuse pealinnapiirkonda koondumise pidurdamine.

Riigi regionaalpoliitika meetmestiku **alaeesmärkideks** on:

1. **Inimeste põhivajaduste parem tagatus igas Eesti paigas**. Antud eesmärk on suunatud asustussüsteemi ja regionaalarengu tasakaalustamisele. Eesmärgi saavutamiseks on vajalik:
 - inimeste liikumisvõimaluste parandamine,
 - elukeskkonna parema kvaliteedi ja kõrgema heaolu tagamine ning
 - töö, hariduse, erinevate teenuste ja eneseteostusega seotud valikuvõimaluste suurendamine ja ühtlustamine.
2. **Eri piirkondade püsiv konkurentsivõime**. Eesmärk on suunatud kõigi piirkondade majandusarengu kiirendamisele ning selle jätkusuutlikkuse suurendamisele. Eesmärgi saavutamiseks on vajalik:
 - aeg-ruumiliste vahemaade vähendamine,
 - piirkondade spetsiifiliste arengueelduste ja -võimaluste senisest parem ärakasutamine ning
 - erinevate institutsioonide ja piirkondade vahelise koostöö tihendamine piirkonna arengu suunamisel ning arengutingimuste kujundamisel.
3. **Eesti piirkondade tugevam sidumine ülepiiri regionide ja muu Euroopaga**. Antud eesmärk on suunatud Eesti väiksusest tulenevate negatiivsete mõjude leevendamisele. Selle eesmärgi saavutamiseks on vajalik:
 - Eestit muu Euroopaga siduvate kommunikatsioonide parandamine ning
 - piirkondade piiriülese koostöö süvendamine.

6.3 Saavutus- ja seirenäitajad

Riigi regionaalpoliitika meetmestiku **üldeesmärgi** poole liikumise jälgimiseks kasutatakse nelja mõõdikut:

- Harju maakonnas elava rahvastiku osakaal püsib alla 41% Eesti kogu elanikkonnast (2003.a. moodustas maakonna elanike arv 38,5% Eesti kogurahvastikust);
- Põhja-Eesti sisemajanduse kogutoodangu osakaalu kasv on pidurdunud ja püsib alla 70% Eesti sisemajanduse kogutoodangust (2001.a. moodustas Põhja-Eesti näitaja 61% Eesti sisemajanduse kogutoodangust);
- ühegi maakonna aastakeskmise tööpuudus (mõõdetuna tööhõive määrana vastavalt Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikale) ei oleks madalam kui 45% (2003.a. oli madalaim maakondlik näitaja 43%) ning
- ühegi maakonna keskmine elatustase (mõõdetuna leibkonnaliikme keskmise sissetulekuna) ei oleks madalam kui 61% kõrgeimast maakondlikust näitajast (2003.a. oli madalaim maakondlik näitaja 59%).

Riigi regionaalpoliitika meetmestiku **alaeesmärkide** suunas liikumist jälgitakse aastate lõikes ja maakondade tasandil (võimaluse piires ka kohaliku omavalitsusüksuste ja funktsionaalsete tööjõuareaalide/kasvupiirkondade lõikes) järgmiste seireindikaatorite kaudu:

- rahvastik ja ränne
 - elanike arvu muutus
 - rahvastiku vanusstruktuur (töötururive indeksi, ülalpeetavate määra muutus)
 - elanike siserände saldo
- tööhõive olukord
 - tööjõus osalemise ja tööhõive määr
 - töökohtade arv ja tööpuudus
- majandusareng
 - ettevõtete arvu muutus (sh. loodud, likvideeritud)
 - sisemajanduse kogutoodangu muutus (suuremat järku regioonide tasandil)
 - avalike ja tootlike investeringute, sh. välisinvesteringute, maht
 - teadus- ja arendustegevusega seotud investeringute maht
 - kinnisvaratehingute keskmine maksumus
- inimressursi kvaliteet
 - kesk- ja kõrghariduse (k.a rakendusliku kõrghariduse) omandanute arv
 - täiend- ja ümberõppes osalenud täiskasvanute arv
- elanike heaolu
 - rahvastiku loomulik iive
 - keskmiste sissetulekute muutus
 - elanike vaesus / toimetulekutoetuste saajate arv
- koostöö ja sidusus
 - (toetatavate) koostööprojektide arv (s.h riigisisised ja piiriülesed koostööprojektid)
 - rahvusvaheliste ühistranspordiühenduste sagedus

7. Riigi regionaalpoliitika elluviimise põhimõtted

Eesti regionaalpoliitika üldise suunitluse määravad järgmised põhimõtted.

Riigi regionaalpoliitika üldeesmärgi saavutamine on võimalik vaid riigi keskvalitsuse, maakondliku tasandi ning kohalike omavalitsuste koostöös. Sellest johtuvalt peab riigi regionaalpoliitika üldine orientatsioon **kohapealse algatuse toetamisele** jätkuma. Üle kogu riigi tuleb tagada ressursid piirkondlikuks arendustegevuseks, et iga piirkond saaks ise oma arengueeldusi sobivaimal viisil kindlustada ja ära kasutada. Olemasolevad **haldusüksuste piirid** ei tohi olla takistuseks kohapealse arenguresursi efektiivsel ärakasutamisel. Riigi keskvalitsuse roll piirkondade arendamisel peab olema esmajärjekorras kohapealsete algatuste elluviimist võimaldav ning projekti- või programmiviisiliselt toetav, aga vajadusel ka suurema mõjuga arengueeldusi loovate programmide ja projektide algatamisel ning –protsesside käivitamisel osalev. Riigi keskvalitsuse ülesandeks on tagada asjakohane strateegiline arengu kavandamine kohalikul ja regionaalsel tasandil.

Piirkondade arendusprojektide toetamisel tuleb arvestada *jätkusuutlikkuse* (püsiva toimetuleku- ja arenguvõime loomine) ja *uuenduslikkuse* (õppimisvõime arendamine ja uuenduslike ideede ja tegevuste eelistamine) põhimõtteid. Riigi keskvalitsuse vahendusel toetatavad arendusprojektid peavad tulenema ja/või *olema kooskõlas* kohalike ja piirkondlike arengustrateegiatega.

Riigi erinevate *harukondlike poliitikate otstarbekas seostatus* regionaalarengu suunamise taotlustega vajab tugevdamist. Regionaalsete aspektide arvestamine peab toimuma kooskõlas harukondlike poliitikate esmaste eesmärkide saavutamisega. Riigi regionaalpoliitikal on üheskoos ruumilise planeerimisega seejuures harukondlikke poliitikaid omavahel seostav, neid täiendav ning nende regionaalset mõju koordineeriv roll. Oma regionaalse mõju ulatuse tõttu on harukondlikest poliitikest kesksel kohal eeskätt transpordi ja –sidevõrkude väljaarendamine ning ühistranspordi korraldus, ettevõtlusele finantsabi ning tugiteenuste osutamine, haridus- ja teadusasutuste võrgustiku väljaarendamine, tööturuteenused ja inimressursi arendamine, kaitsealade kavandamine, kohalike omavalitsuste ning regionaalhalduse süsteemi korraldus.

Regionaalpoliitiliste meetmete kavandamisel ja elluviimisel tuleb arvestada *keskuste ja tagamaade vastastikust sõltuvust* ning *keskuste kaalukat rolli* edasises regionaalarengus. Regionaalpoliitika orientatsioon peab olema suunatud *tööhõiveks tingimuste* loomisel ning *erasektori kaasamisel* piirkondlikku arendustegevusse.

Regionaalarengu seiret teostatakse pidevalt riikliku statistikale tuginedes ning regionaalpoliitika meetmete tulemuslikkust ning põhimõtete järgimist hinnatakse käesoleva strateegia elluviimise perioodi keskel 2010.a.

8. Riigi regionaalpoliitiliste meetmete suunitlus

Regionaalpoliitiliste eesmärkide saavutamisel tuleb arvestada piirkondade eripäraga, aga ka erinevate meetmete võimalikke sotsiaal-majanduslikke mõjusid ning mõjusid kultuuri- ja looduskeskkonnale. Piirkondade rahvastikku, majandustegevust ja infrastruktuuri puudutavad probleemid, tugevused ning arenguväljavaated on isesugused nii erinevat suurusjärku kasvupiirkondade kui ka maapiirkondade vahel. Erinevatel linna- ning maapiirkondadel on spetsiifiline ja teistest eristuv roll kogu riigi arengus.

Eesti üldise majandusarengu toetamiseks, regionaalarengus toimivate kontsentratsioonitendentside pidurdamiseks ja nendega kohandamiseks on vajalik kavandada spetsiifilisi regionaalpoliitilisi meetmeid nii kasvupiirkondade kui neist väljapoole jäävate regioonide arenguks.

Kõikides kasvupiirkondades on vajalik käivitada integreeritud arendustegevus, mis hõlmaks nii ruumilist planeerimist ja infrastruktuuride kavandamist, keskkonna- ning sotsiaalprobleemide lahendamist ja ennetamist, elamuehituse ning konkurentsivõimelise majanduse edendamist. Arendustegevuse raames vajab

tugevdamist eeskätt kasvupiirkondade uuenduspotentsiaali rakendamine, stimuleerides erinevate institutsioonide koostööd ning piirkonnaspetsiifiliste eelduste, oskuste ja teadmiste genereerimist.

Pealinnapiirkonnas, ning Tartu kasvupiirkonnas, on esmajärjekorras vajalik tõsta rahvusvahelist konkurentsivõimet (rahvusvahelise koostöö edendamine, teadus- ja arendustegevus, innovaatilisus jms) ning tagada selle jätkusuutlikkus ning ennetada rahvastiku ja majandustegevuse kontsentratsiooniga kaasnevate probleemide (nt. tehnilise ja sotsiaalse infrastruktuuri vajakajäämised, keskkonnaprobleemid) teravnemist.

Muude maakonnakeskuste kasvupiirkondade puhul on eeskätt vajalik elukeskkonna kvaliteedi parandamine (haridus- ja meditsiini- ning eneseteostusvõimaluste avardamine), uute ettevõtete ja töökohtade tekkeks soodsa ettevõtluse toimekeskkonna loomine (vastavate infrastruktuuride väljaarendamine ning ettevõtlusvõrgustike stimuleerimine) ning keskuste tagamaa elanikel töö- ja elukohta tõhusam sidumine (töö- ja pereelu paindlik ühildamine ning tööjõu ruumilise mobiilsuse kasvatamine).

Kasvupiirkondadest väljapool asuvates regioonides, eriti geograafiliselt isoleeritud piirkondades (nt. saared), on hädavajalik eelpool toodud demograafiliste protsesside ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamiseks luua võimalusi täiendavate töökohtade juurdetekkeks (sh. inimeste ettevõtlikkuse tõstmine, turismi edendamine, olemasolevate ettevõtete arengu toetamine, nišiettevõtluse edendamine, kaugtöö võimaluste väljaarendamine, lihtsamaid oskusi eeldavate töökohtade loomine), sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks (kodanikualgatuste stimuleerimine, kogukonna tugevdamine, sotsiaalse turvatunde tugevdamine, ning kogukonna ja kodanikuühenduste aktiivsem kaasamine piirkonna arendustegevusse) ning inimeste põhivajaduste rahuldamisele suunatud avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks (sh. sideühenduste väljaarendamine).

Kõigile piirkondadele on pikemaajalise konkurentsivõime tekkeks vajalik luua riigi keskvalitsuse poolt soodsad tingimused piirkondade spetsiifiliste arengueelduste ja – võimaluste paremaks ärakasutamiseks (sh. piirkonna turunduseks ning maine kujundamiseks), piirkondade omavaheliseks ja rahvusvaheliseks lävimiseks, inimressursi arendamiseks, institutsionaalse suutlikkuse tõstmiseks ning kohapealse arendustegevuse tõhustamiseks.

Integreeritud arendustegevuse juurutamisel piirkondades ning arendustegevuse üldisel tõhustamisel on oodata positiivseid sotsiaal-majanduslikke mõjusid. Majanduslikus kontekstis aitab pikemaajaline strateegiline kavandamine säästa ressursse, sotsiaalses kontekstis suurendab arengu kavandamise protsess erinevate ühiskonnagruppide huvidega arvestamist. Integreeritud arengu kavandamine kasvupiirkondades aitab lahendada mitmesuguseid linnakeskkonnaga seotud küsimusi, nagu üldise arengu kavandamise tõhusam sidumine ruumilise planeerimisega, maa efektiivne kasutus, piisavate rekreatsioonialade olemasolu, veepuhastuse ning jäätmemajanduse asjakohasust. Arengustrateegiate toetumine kohalikele konkurentsieelistele, milleks sagedasti on paikkondlik loodus-, ajaloo- ning

kultuuripärand, soosib omakorda nende säästvaks kasutamiseks vajaliku teadlikkuse tõusu.

Kasvupiirkondades stimuleerib elukeskkonna parandamine eeldatavasti osaliselt rahvastiku kontsentreerumist linnadesse ja nende lähiümbrusesse, mis omakorda suurendab inimtegevuse aktiveerumisest tulenevalt ka keskkonnakoormust (nii loodusressursside kui maakasutuse kontekstis, aga ka näiteks liiklusintensiivsuse kasvust tulenevaid keskkonnakahjustusi).

Maapiirkondade rahvastiku prognoositav vähenemine ning maaettevõtluse mitmekesistamine seavad vajaduse keskkonnajärelevalve tõhustamise järele. Samuti on asustuse hõrenemisel negatiivne majanduslik mõju, erinevate avalike teenuste kättesaadavuse tagamine muutub majanduslikult kulukamaks ning mitmete isikuteenuste osutamine võib muutuda erasektorile majanduslikult ebaotstarbekaks.

Maapiirkondade rahvastiku vähenemine ning kasvav elanike linnaline elulaad (ka elukoha säilimise puhul keskuste tagamaal) raskendab traditsioonilise maaeluga kaasnevate tavade ning väärtushoiakute säilitamist. Samasugust mõju võib avaldada erinevate uute alternatiivsete nišiettevetete loomise edendamine. Samas, stimuleerides elanike tööalast mobiilsust, et selle kaudu pidurdada rahvastiku väljarännet maapiirkondadest ning samuti soodustades kohaliku kogukonna ja kodanikuühenduste aktiivset kaasamist piirkonna arendustegevusse, luuakse eeldused maapiirkondade muu elanikkonna sotsiaalse turvalisuse ja heaolu ning maalise identiteedi säilitamiseks.

Inimeste liikumisvõimaluste parandamine, Eesti siseste aeg-ruumiliste vahemaade vähendamine ning Eestit muu Euroopaga siduvate transpordiühenduste parandamine toob eeldatavalt kaasa liiklusintensiivsuse ning kaubavoogude kasvu, mis suurendab nii keskkonna saastamist kui kaubaveostega kaasnevaid täiendavaid keskkonnariske.

Tegevuskava 2005-2007

Tegevus	Vastutaja	Täitmise aeg
1. Inimeste põhivajaduste parem tagamine igas Eesti paigas		
1. Kohalike omavalitsuste poolt osutatavate avalike teenuste kättesaadavuse tagamiseks väheneva rahvastikuga piirkondades teenuste osutamisel infotehnoloogiliste võimaluste, kohalike omavalitsuste poolt ühisteenuste osutamise võimaluste ning kasutusel oleva nn. parima või uudse praktika kogemuste kaardistamine ning levitamine kohalikele omavalitsustele	Siseministeerium <i>koostöös teiste ministeeriumide ning kohalike omavalitsuste liitudega</i>	2005-2006
2. Rahvastikku kaotavate piirkondade tarbeks piirkondliku tööturu paindlikkuse tõstmiseks ning keskuses asuva töö- ja tagamaal asuva elukoha paremaks sidumiseks , samuti kaugtöö ja -õppe edendamiseks, täiendavate lahenduste analüüsimine ning toetusmeetmete rakendamine	Sotsiaalministeerium <i>koostöös Sise-, Majandus- ja Kommunikatsiooni- ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga</i>	2005-2007
3. Piirkondlike riigiasutuste paiknemise ja pikemajaliste tööhõive prognooside (võrgustrateegiad) koostamine	Kõik ministeeriumid, v.a need, millel puuduvad <i>piirkondlikud allasutused</i>	2006
4. Sotsiaalse kaasatuse suurendamine keskuste tagamaal ja väljaspool kasvupiirkondi (sh. kohalike kogukondade omaalgatuslike arendustegevuste toetamine)	Siseministeerium <i>koostöös Sotsiaalministeeriumi ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega</i>	2005-2007
5. Kutseõppeasutuste võrgu optimeerimine ja koondamine tõmbekeskustesse (regionaalsed koolituskeskused, mis viivad läbi nii kutse- ja erialast esmaõpet kui ka täiendus- ja ümberõpet); neile lisaks valdkondlikud (spetsialiseerunud) kutseõppeasutused	Haridus- ja Teadusministeerium	2005-2006
6. Koolitustellimuse kontsentreerimine piiratud hulgal regionaalsetesse õppeasutustesse eesmärgiga, et õppurite arv saavutaks kvaliteetse õppe jaoks tarviliku kriitilise massi	Haridus- ja Teadusministeerium	2005-2006

7. Õppijate toetamine <i>kutseõppe kättesaadavuse</i> parandamiseks (sõidu- ja ühiselamukompensatsioonid, õppevõimaluste paindlikkuse tõstmine kutseõppeks ja kutseõppeasutuste lõpetajate edasiõppimiseks)	Haridus- ja Teadusministeerium <i>koostöös kohalike omavalitsustega</i>	2005-2006
8. Ühtsete <i>ühistranspordi korralduse</i> standardite väljatöötamine	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium koostöös Siseministeeriumiga	2005-2007
2. Eri piirkondade püsiva konkurentsivõime tagamine		
1. <i>Regionaalarengu suunamist reguleeriva raamseaduse</i> väljatöötamine, milles määratakse ära piirkondade arendamise eest vastutajad; harukondlike ja piirkondlike arengukavade koostamise ja kinnitamise korraldus; nende omavahelise seostatuse tõstmine ning roll investeringutoetuste kavandamisel	Siseministeerium <i>koostöös teiste ministeeriumide ning partnerorganisatsioonidega</i>	2005-2006
2. Riigi Regionaalpoliitika Nõukogu struktuuri ja tööpõhimõtete reorganiseerimine <i>harupoliitikate regionaalse mõju koordineerimiseks</i>	Siseministeerium <i>koostöös teiste ministeeriumidega</i>	2005
3. Täpsustatud rahvastikuprotsesside analüüside, prognooside ja stsenaariumide koostamine piirkondade arenguvõimaluste kaardistamiseks	Siseministeerium <i>koostöös rahvastikuministri bürooga</i>	2005-2006
4. <i>Kasvupiirkondade (ning muude paikade) rahvusvahelise konkurentsivõime</i> tõstmiseks spetsiifiliste oskuste ja teadmiste kaardistamine ning piirkondlike oskuskeskuste kontseptsiooni välja töötamine, vastavate toetusmeetmete koostamine ja rakendamine	Siseministeerium <i>koostöös maavalitsuste ja kohalike omavalitsustega</i>	2005-2007
5. <i>Maakondlike arengustrateegiate</i> meetodiliste aluste täpsustamine (arengukava sisu ja elluviimise hindamise kriteeriumid) ning strateegiate ajakohastamine ja meetodiline ühtlustamine	Maavalitsused <i>koostöös Siseministeeriumi ja teiste ministeeriumide ning omavalitsusliitudega</i>	2005-2006
6. Linnaspetsiifiliste arenguprobleemide kaardistamine ning väljakujunevate kasvupiirkondade integreeritud arendamise tagamiseks <i>riikliku linnapoliitika</i> väljatöötamine	Siseministeerium <i>koostöös Eesti Linnade Liiduga</i>	2005-2006

<p>7. Kohalike omavalitsuste planeerimis-tegevuse ja arengu kavandamise tõhustamine, seadusest tulenevate üldplaneeringute ja arengukavade olemasolu tagamine ja ruumilise planeerimise tugevam seostatus infrastruktuuride kavandamisega ning kohalike omavalitsuste arengukavade tihedam sidumine maakondlike arengukavadega</p>	<p>Siseministeerium</p>	<p>2005-2006</p>
<p>8. Kasutusest välja jäävate infrastruktuuride taaskasutusele võtmise ja ümberprofileerimise võimaluste analüüs ning toetamine</p>	<p>Siseministeerium <i>koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga</i></p>	<p>2005-2006</p>
<p>9. Regionaalarengu ja –planeerimise alase analüüsi- ja oskuskeskuse või –võrgustiku väljaarendamine regionaalpoliitika meetmete kavandamiseks vajaliku statistika ja info kogumiseks ning alusuuringute ja analüüside koostamiseks, vastavate meetmete efektiivsuse hindamise teostamiseks ning asjaomaste avaliku sektori töötajate koolituste korraldamiseks</p>	<p>Siseministeerium <i>koostöös partnerorganisatsioonidega (ülikoolid, kohalike omavalitsuste liidud), maavalitsused</i></p>	<p>2006-2007</p>
<p>10. Ettevõtlikkuse täiendav stimuleerimine keskuste tagamaal ja väljaspool kasvupiirkondi (ettevõtluse tugiteenuste võrgu edendamine, ettevõtliku mõtteviisi kujundamine)</p>	<p>Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium <i>koostöös Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega</i></p>	<p>2005-2007</p>
<p>11. Soodsa ettevõtete toimumiskeskonna arendamine kasvupiirkondades (ettevõtluse arenguks vajalike infrastruktuuri investeeringutoetuste eraldamine ning vastavate maa-alade ettevalmistamine).</p>	<p>Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium <i>koostöös Siseministeeriumiga</i></p>	<p>2005-2007</p>
<p>12. Regionaalarengu strateegia eesmärkide maksimaalne arvestamine nii EL kui ka siseriiklike toetusmeetmete kavandamisel aastateks 2007-2013</p>	<p>Rahandusministeerium <i>koostöös kõigi valdkonna-omaste ministeeriumidega</i></p>	<p>2006-2007</p>
<p>13. Olemasolevate maakondlike arengustrateegiate täpsustamine ning edasiarendamine kuni aastani 2015, lähtudes Eesti regionaalarengu strateegia 2004-2015 eesmärkidest ja suundumustest</p>	<p>Maavalitsused <i>koostöös Siseministeeriumi ja maakondlike omavalitsusliitudega</i></p>	<p>2005-2007</p>

14. Põhimõtte rakendamine, et regioonis õpet pakkuva õppeasutuse programmid oleks tihedamalt <i>seotud regionaalsete vajadustega</i> ja piirkonna majandussektoritega ning õppekvaliteedi tõstmine	Haridus- ja Teadusministeerium <i>koostöös maavalitsustega</i>	2005-2006
15. Kohustuse seadmine, et kõrghariduse õppeasutus tegeleb <i>ka uurimis- ja arendustööga</i> regiooni hüvanguks	Haridus- ja Teadusministeerium <i>koostöös piirkonna kõrghariduse õppeasutusega</i>	2005
3. Eesti piirkondade tugevam sidumine ülepiiri regioonide ja muu Euroopaga.		
1. <i>Rail Baltica</i> jt. rahvusvaheliste transpordiühenduste arendusprojektide ettevalmistamine	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	2005-...
2. Piirkondade <i>püreületava koostöö</i> toetamine ja täiendav stimuleerimine	Siseministeerium	2005-...